

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Кафедра сольного співу та оперної підготовки

**АКТУАЛІЗАЦІЯ НАРОДНОЇ ПІСНІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ
(ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СПІВАЦЬКОГО РЕПЕРТУАРУ)**

**Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів освіти денної
форми навчання з навчальної дисципліни
«Виконавсько-педагогічна майстерність (камерний спів)»**

Освітній рівень – перший, освітньо-професійний

Ступінь вищої освіти – Бакалавр

Галузь знань – 02 Культура і мистецтво

Спеціальність – 025 Музичне мистецтво

Харків – 2023

Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів освіти денної форми навчання з навчальної дисципліни «Виконавсько-педагогічна майстерність (камерний спів)», першого освітньо-професійного рівня вищої освіти галузі знань 02 Культура і мистецтво; спеціальність – 025 Музичне мистецтво

Укладач: МАРКОВИЧ Михайло Іванович, старший викладач кафедри сольного співу та оперної підготовки Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського.

Рецензенти:

АЛЕКСАНДРОВА Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, професор, завідувачка кафедри теорії музики Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського.

ГГОЛАЄВА Вікторія Олександрівна – кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри хорового диригування та академічного співу Харківської державної академії культури, вокальний фонопедагог медичного центру «Династія»

Методичні рекомендації до самостійної роботи затверджено на засіданні науково-методичної ради Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського (протокол №9 від 29 червня 2023 року).

Методичні рекомендації спрямовані на допомогу здобувачам освіти у формуванні свідомого ставлення під час професійної діяльності до виховання національних пріоритетів. Зокрема, пропонується матеріал спрямований на допомогу при виборі репертуару, пропагуванні вокальних творів українських композиторів, пов'язаних з етно-фольклорними впливами (зокрема, музичним етнофондом Карпатського регіону), та за їх вивченням у класі сольного співу – у входженні до практичних форм концертного виконавства (філармонічна діяльність, в якій пісенний тип переважає).

1. Анотація навчальної дисципліни

Здобувачі вищої освіти повинні знати, що будь-яка народна музична культура є системою, елементи якої утворюють певну цілісність, засвідчуючи її комплексну природу. Багате розмаїття українського музичного фольклору як його атрибутивна якість зумовлене способами виконавства (сольного, колективного, вокально-інструментального, інструментального), особливостями його просторового побутування, специфікою середовища, тощо.

Композитори успадковують засади народнопісенної та інструментальної культури на свідомому та підсвідомому рівнях культурно-історичної пам'яті. Співаки, які інтерпретаторами вокальних творів українських композиторів, мають спиратися на наявну науково-теоретичну базу. Однак джерел стосовно музично-пісенних впливів карпатського регіону на загальнонаціональний «словник» музикантів-виконавців недостатньо. Серед таких наукових джерел можна назвати монографію **Івана Хланти** «Співаночки мої милі» (2020).

Мета методичних рекомендацій – допомогти студентам класу сольного співу узагальнити історіографічні, аналітичні та виконавсько-практичні матеріали, присвячені вивченню пісенної культури одного з регіонів сучасної України, чий вплив є помітними в композиторській творчості XX–XXI століть та необхідними для виконавців-інтерпретаторів у їх пошуку національно-визначеного репертуару.

Надметою пропонованих матеріалів є виховання національної самосвідомості сучасних співаків через відтворення специфіки музичної мови та стилю різних етно-національних культурних «кодів» при виконанні відповідних зразків вокальної творчості. Це важливо для самостійної позакласної роботи: при плануванні репертуарної політики (концерти для населення: школярів, студентів, робітників).

Структурний алгоритм пропонованих методичних рекомендацій є наступним:

1 підрозділ – *історіографічний*, загальна характеристика **етно-національних** засад пісенного жанру (музичного етнофонду Карпатського регіону) в репертуарі вокаліста-студента.

II підрозділ – *аналітичний*, в якому міститься знайомство з текстами знакових пісень карпатського етному, що стали відомі всьому світові;

III – проекція теми на композиторську творчість М. Мозгового.

I

Надамо певні цитати, які влучно допомагають створити правильне уявлення про образ людини, що відображений .

Почнемо з символів природи цього регіону – горні хребти, смерекові ліси, височінь неба. Величність і краса карпатської природи становлять самоцінність і привабливість для кожної людини, особливо якщо вона митець... «Закарпатців, як справжніх лицарів, українців-автохтонів неможливо перемогти ні фізично, не ментально, ніяк... Вони, наче Карпатські хребти, – незламні, нездоланні, оповиті своєю, лише їм притаманною загадковістю та мужністю (63, с.8)... Цивілізація не зуміла вивітрити слідів давноминулих часів, наповнених обрядами і віруваннями, колоритним народним одягом і вишиванкою, а поряд із ними сусідять дерев'яні, металеві, керамічні вироби народних майстрів... аж до досконало витесаних дерев'яних церков та дзвіниць...» (там само, с.9). Серед фольклорних і найбільш поширених перлин особливе місце і різних місцевостях Карпат, займають *коломийки* або як їх тут ще називають – *співанки, співаночки*.

Коломийки – унікальний витвір народного генія, ідеал духовності, гармонії, крами, один з найважливіших способів реалізації людиною своїх здібностей і прагнень виправдати своє визначення на землі.

Коломийка, народившись за часи Київської Русі-України, пройшла через століття і міцно утвердилася в сучасній музичній культурі, як символ національної пам'яті, як певний «генокод» музичного словника, що, безумовно, важливо враховувати бакалаврам кафедри сольного співу, які складають власний концертний репертуар. Про семантичну сконцентрованість мелодики, ритміки, емоційної аури коломийок влучно написав Володимир Гнатюк: «Незвичайне багатство і різноманітність мови, висловів, образів, порівнянь, ритмів, короткий і ядерний стиль – це прикмети, яких не можна ігнорувати» (63, с.15).

Як і в інших пісенних жанрах, у коломийках яскраво проявляється менталітет українського народу, часто зустрічаються зменшувально-пестливі слова, синоніми, символи (образ дуба, сонця, голуба).

У цілому, етнічні терени України піддаються умовному поділу на локальні культурно-побутові групи, зумовлені особливостями середовища населення, історичного розвитку та етнокультурних традицій. Самобутність того чи іншого етнолокального регіону обумовлено впливом різних чинників, серед яких значущим постає роль географічного ландшафту (біоценоз).

Специфіка територіальних особливостей України проявляється в унікальній різноманітності географічних зон (степ, лісостеп, примор'я, гори). Помірний та сприятливий клімат, багата та різноманітна природа (*природний парадиз*, за С. Грицою¹ [13, с. 23]), родючий ґрунт сформували спокійний та впевнений характер українця як представника етносу з такими ментальними властивостями, як довірливість, толерантність, розміреність, кохання, мрійливість. Звідси такі особливості українського музичного фольклору, як: опоетизоване світосприйняття («космотеїзм»), схильність до епічного оспівування історичних подій та своїх культурних героїв, поважливе ставлення до Бога і утвердження в житті і творчості духовних засад християнської релігії, природний професіоналізм, яскраво презентоване жанрове розмаїття форм і способів музикування.

Тож важливим у складанні системи української народної музичної культури є територіальний фактор, який «спрацьовує» у значних відмінностях низки етнографічних регіонів України (на рівні музично-типологічних, жанрово-тематичних та виконавських особливостей). Так, основними етнографічними регіонами України прийнято вважати Галичину, Карпати, Поділля, Волинь, Правобережне Полісся – регіони на Правобережній Україні; Лівобережне Полісся, Слобідську Україну – регіони на Лівобережній Україні); а також Середнє Подніпров'я; Південь України (див. мапу етнографічних зон України у Додатку).

¹ Грица С. Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. Київ-Тернопіль: Астон, 2002. 236 с.

У зв'язку з формулюванням теми і матеріалу методичних рекомендацій слід вказати, що Карпати як один із найбільш розлогих етнографічних регіонів, у свою чергу, включає Гуцульщину, Буковину, Лемківщину, Закарпаття та ін. Різноманітність жанрів традиційної музичної культури, їх поширення, взаємодія різних музичних форм, типів та стилів, безперечно, не може однаковою мірою однорідно виявлятися на широкій території *різних* етнографічних зон України. Однак цікавими для дослідження і плідними виявляються спостереження спільних якостей на рівні одного етнографічного регіону, враховуючи об'єднуючий і значущий чинник географічного ландшафту – *Карпати*.

Резюме. Можна констатувати, що українська музична культура є складною та багаторівневою системою, сутність якої виявляється у функціонуванні її музично-виконавських артефактів. Методологія дослідження такої складної системи ґрунтується на принципі групування споріднених явищ (різні підходи класифікації, приміром, на основі підходу спільних регіональних особливостей).

II

Розглянемо кілька знакових прикладів, що ілюструють пісенну культуру Карпатського краю з різних його куточків.

I. «Вівці мої вівці» (як *генотип народної пісні Карпат*) обраний нами і постає одним із можливих прикладів сфери генези музичної культури

народна пісня у виконанні Дм. Гнатюка

відео – <https://www.youtube.com/watch?v=DBa72AnJkqI>

ноти –

ВІВЦІ МОЇ, ВІВЦІ

Широко, вільно

Вівці мої, вівці
вівці та ота-ри,
хто ж вас буде пас-ти,
як ме-не не ста-не, гей, гей! ду-ду-ду-ду-ду-ду!
Як ме-не не ста-не, гей!

Цікаво звернути увагу здобувачів вищої освіти, що дана народна пісня стала популярною завдяки її виконанню славетною Соломією Крушельницькою. Аудіо-запис у виконанні Соломії Крушельницької (має дещо інші слова)

<https://youtu.be/B0КСОКЛWУ-А>

Перше українське танго – «Гуцулка Ксеня».

Пісня, яка вважається народною, насправді є авторською. Її творець – **Ярослав Барнич** (1896–1967) – український композитор, який народився на Івано-Франківщині (с. Балинці Снятинського району), а завершив свій життєвий шлях в США (Клівленд, штат Огайо). Постать митця передусім пов’язується з його шедевром, що ввійшов в історію української культури ХХ століття – піснею «Гуцулка Ксеня», що справедливо поійменована дослідниками як *перше українське танго*. Створена на початку 1930-х років, перегадом вона стала стимулом для створення Я. Барничем однойменної оперети «Гуцулка Ксеня» (1938), що була успішно поставлена і отримала успіх.

Ярослав Барнич – вихованець Коломийської гімназії, Вищого музичного інституту імені М. Лисенка (Львів, 1924). Працював диригентом театру «Українська бесіда» (Львів, 1922-1924), згодом музичним керівником і диригентом Українського театру товариства «Просвіта» (Ужгород), врешті – диригентом Львівського оперного театру (1941–1944). У 1949 році виїхав до США, де працював в Українському музичному інституті (Клівленд). Митець є автором чотирьох оперет, успішно поставлених за життя митця (у театрі І. Тобілевича у Станіславові – нині Івано-Франківськ).

Помірно

Тем-на ніч - ка го - ри вкри - ла, по - ло - ни - ну всю за -
 Він ди-вив-ся во - чі си - ні, ти - хо спер-шись на сос -
 ли - ла, а в ній пос - тать сніж - но - бі - ла,
 ни - ні, і сло - ва пал - кі лю - бо - ві

гу - цул Ксе-ню в ній піз - нав. лях: "Гу - цул - ко
 він до не - ї про - мов -

Ксе - ню, я то - бі на трем - бі - ті лиш од - ній в ці - лім
 да - є, звук трем-бі - ти лу - на - є, а що сер - це ко -

сві - ті роз-ка-жу про лю - бов. Ду - ша страж - жар".
 ха - є, бо га - ря - че, мов

Матеріалом подальшого аналізу обрано пісні М.Мозгового – талановитого представника української культури порубіжної доби ХХ–ХХІ століть.

М.Мозговий – автор музики й слів до понад 100 власних пісень, у тому числі і на власні вірші, зокрема шлягерів «Край, мій рідний край» (1979), «Грай, музико, моя», «Материнська любов». Пісні М.Мозгового становлять «винятково важливий етап розвитку національної поетичної традиції, де остання набуває особливої потужності й водночас інтегрується з традицією світовою», – на думку дослідниці поезики пісенної мови свого батька – Олени Мозгової [51, с.252]. Його пісенну спадщину характеризує творчий мистецький синтез мелосу, поезії та артисти стичності: вербальні тексти надихають виконавця на емоційну піднесеність стану душі; краса і щирість мелодики, гармонійного поєднання соковитих фольклорних інтонацій із сучасним відчуттям духу часу в оригінальних танцювальних і джазових ритмах став запорукою успіху пісень майстра.

Дослідники відзначають, що, незважаючи на беззаперечний хист Миколи Петровича на ниві композиторської діяльності, він, у першу чергу, є **яскравим естрадним співаком** (баритон) – виконавцем власних пісень. Із цим фактом погоджувався і сам митець [див.: 41,42]. Так складався творчий шлях митця – Микола Петрович заявив про себе початково як співак, лише згодом – як композитор.

Виконавська і композиторська творчість митця є досить відомою як в Україні, так і далеко за її межами, завдяки неустанній концертній діяльності М.Мозгового у Польщі, Чехії, Німеччині, Франції, Канаді та інших країнах.

У новітній вітчизняній музичній науці є дослідження, присвячені розробці такого важливого аспекту музичного мистецтва естради, який стосується особистості **естрадного співака**. Серед робіт такої проблематики варто відзначити передусім наукові розробки Н. Дрожжиної [66; 23, 25; 26].

На думку доньки митця, дослідниці його спадщини, творчість М.Мозгового «просякнута прагненням культивувати *почуттєво-особистісне* [курсив наш. – І.П.] у масовій культурі слухачів» [38, с.250]. Ця визначальна ознака увиразнює інтровертивне мислення і стильовий напрям серед

Генотип творчої постаті. Джерела, якими жила виконавська і композиторська творчість М.Мозгового – це народнопісенна традиція Буковини й Карпатського краю. Показово, що митець музику почав професійно вивчати у містечку, з яким пов'язані роки дитинства й юності – у Новоселиці на Буковині, де навчався у тій самій музичній школі, що й Софія Ротару свого часу.

Система художніх принципів М.Мозгового формувалась у період активного концертування власного виконавського стилю. У його програмах звучали твори авторів майстрів, серед яких І.Шамо, І.Карабиць, О.Білаш, І.Поклад. М.Мозговий наважувався виконувати такі класичні зразки, як «Марічка», «Очі волошкові» С.Сабадаша, «Черемшина» В.Михайлюка, «Червона рута», «Водограй» В.Івасюка, «У Карпатах ходить осінь» В.Дутковського, а також пісні своїх колег – П.Дворського, І.Білозіра та інших. У той час, виступаючи у складі ВІА «Беркут», «Товтри», «Микола Мозговий виявив не лише чудові вокальні дані, а й уміння ними вправно користуватись, неабияку музикальність.

Врешті, основними художніми принципами та прийомами виконання М.Мозгового є:

- пропагування якісного пісенного репертуару, відповідного еталону української національної естрадної традиції (з опорою на народнопісенні

джерела, а також творчість видатних попередників та колег, таких, як В.Івасюк, С.Сабадаш);

- перевага україномовного пісенного репертуару;
- виконання авторських пісень (органічне поєднання виконавської та композиторської творчості);
- високий виконавський професіоналізм, помножений на тонке відчуття аудиторії та природній артистизм;
- виступ без фонограми (високопрофесійні оркестровки виконуваних пісень);
- співпраця з високопрофесійною інструментальною групою;
- використання новітніх технологій на сцені (рішення сценічного простору, світло-ефекти);
- природність, шляхетність, а також відкритість / довірливість як незмінні якості виконавця перед слухацьким загалом.

Маючи відповідну кваліфікацію, здобуту в Київській державній консерваторії імені П.Чайковського у класі професора, народного артиста України Костянтина Дмитровича Огневого, М.Мозговий успішно і талановито втілював її у своїй виконавській діяльності.

Композиторська діяльність М.Мозгового пов'язана із співпрацею з найкращими видатними поетами-піснярами, такими як: Андрій Демиденко, Віктор Синьов, Юрій Рибчинський, Віктор Герасимов, М.Ткач, В.Крищенко і багатьма іншими.

III

Естрадна пісня є одним з найбільш поширених і знаних концертних жанрів в сучасному музично-культурному просторі. Зародження і розвиток української естрадної пісні тісно пов'язані з народнопісенною творчістю. Неважко помітити, що цей численний і досить розмаїтий пласт музичної культури займає своє місце між традиційним (народним) і академічним музичним мистецтвом.

Головною функцією даного жанру є розкриття внутрішнього світу людини, її почуттів, тонких емоційних станів, любові до рідної землі. (Звідси – ще одна особливість естрадної пісні, яка полягає у важливій, а частіше –

засадничій *ролі* виконавця, який «озвучує» її, безпосередньо впливаючи на сприйняття і майбутнє побутування співаної ним пісні.) Звідси – не випадково естрадні пісні у свідомості слухачів пов’язані із творчою постаттю конкретного співака чи співачки. І тому, враховуючи індивідуальність і хист виконавця, вони фіксуються в суспільній свідомості саме в цьому, а не іншому виконанні.

Студент-вокаліст як інтерпретатор має чуйно відтворювати структурні закономірності виконуваної пісні й бути відповідним інтелектуальному рівні її творця.

Зупинимось на розгляді музично-структурних особливостей обраних пісень М.Мозгового: «Край, мій рідний край», «Минає день, минає ніч», «Зачаровані слова». Алгоритм аналізу обраних зразків засновано на методі аналізу вокальних творів, розроблених на кафедрі інтерпретології та аналізу ХНУМ імені І.П.Котляревського.

По-перше, вокальний твір є синтетичною єдністю поетичного слова та інтонаційного його вираження в певному жанрово-стилістичному комплексі. По-друге, викладач вокалу виховує свого підопічного на точному дотриманні авторської «букви та духу» музики. Усі принципи інтонаційного мислення, зафіксовані у нотному тексті (мелодія, ритм, ладо-гармонічна структура, артикуляційні та агогічні особливості), мають бути відтвореними в адекватному «живому» звучанні.

Акцентуючи увагу студента на важливості ролі слова в вокальних творах, перелічимо рівні аналітичного погляду на вокальний твір в цілому. Отже, пропонується **алгоритм аналізу** вокального твору (в межах самостійної роботи студента, результати якої виносяться в клас сольного співу для спільного обговорення):

- узагальнений зміст літературно-поетичного тексту,
- узагальнений характер музики,
- виразові та зображальні деталі вокальної партії;
- інструментального супроводу у зв’язку із словом;
- форма словесного тексту в оригіналі (врахування змін структури словесного тексту);

- взаємодія вокальної та інструментальної партії.

Надамо приклади цілісного аналізу вокального твору як об'єкту інтерпретації в класі сольного співу (розрахованої на розвиненого в музично-стильовому плані студента).

«Минає день, минає ніч» (сл. Ю. Рибчинського) – одна із найбільш проникливих і найвідоміших ліричних пісень М.Мозгового, яка у авторському виконанні здобула славу шлягера української естрадної музичної культури на довгі роки.

На художньо-образному рівні дана пісня відноситься до інтимної лірики із відображенням взаємних почуттів. Любовна лірика є найбільш безпосереднім виявом внутрішнього емоційного стану людини, який виникає при вирішенні споконвічної проблеми відносин «*Ти – Я*».

На рівні літературного першоджерела «*Минає день, минає ніч*» представляє собою поетичний зразок емоційного строю висловлювання із філософським забарвленням. Стилїстика літературно-поетичного тексту Ю. Рибчинського насичена розлогими поетичними епітетами («хвилини котяться, мов хвилі голубі», «розлука б'є у дзвін»). Емоційність вислову проступає у поєднанні кількох смислів слів («*біда не в тім, що ти мене не любиш, / біда, що я тебе не можу розлюбити*»), порівняннях («*як зради постріл пролунало те "прощай"*»), внаслідок чого поетичний образ є багатим і повноголосим.

В. Кузик визначає ряд особливих типів побудови та розгортання мелодичних наспівів, характерних українським ліричним естрадним пісням, що в цілому впливають з *природи національного мелодичного мислення* (на основі аналогів в українській народній пісенності та романсовій творчості).

В. Кузик звернула увагу на тип мелодичного розгортання, пов'язаний із застосуванням повторної структури з динамізацією інтонаційного розвитку в другій фразі, що зумовлює посилення експресивності [35, с. 90]. Ці мелодії «легкі для запам'ятовування, але разом з тим не мають застиглості узагальненого музичного образу, а більш схильне до емоційних поривань душі, індивідуалізації ліричного особистого почуття. Як правило, вони викликають і появу варіантної

розробки мелодичних послівоків, що приводить до утворення наспівних тем широкої хвилі» [там само].

Музичний образ концентрується навколо єдиного емоційно-психологічного стану, висловленого вкрай лаконічно і водночас досить експресивно²:

Музичний образ концентрується навколо єдиного емоційно-психологічного стану, висловленого вкрай лаконічно і водночас досить експресивно²:

Ми-на-є день, ми-на-є ніч, хви-ли-ни ко-тять-ся, як хви-лі го-лу-бі.
 Не в тім пе чаль, не в тім пе чаль, що ці-лий все-світ був то-ді в тво-їх о-чах,
 Без-меж-ний все-світ був то-ді в тво-їх о-чах, а-ле не в тім, мо-я пе чаль.

Даний тип мелодичного розгортання³ є найбільш поширеним в творчості українських композиторів.

Узагальнений характер музичної складової пов'язаний із опорою на два жанрові витoki: рецитацію (заспів) та пісенністю (приспів) як засадничими у форматворенні пісні.

На рівні музичної композиції дана пісня складається з 4 розділів (у формі періодів) і в цілому представляє куплетну форму:

<i>A</i>	<i>B</i>
<i>a v</i>	<i>a a</i>
<i>a+a v+c</i>	<i>a+v a+v</i>
<i>4+4 4+4</i>	<i>4+4 4+4</i>

При виконанні пісні «Минає день, минає ніч» виконавець повинен донести до слухача емоційний образ, що змальовує наболілі спогади неблагополучного кохання (сильні незгасаючі почуття до жінки, яка згодом його розлюбила).

² «Минає день, минає ніч, / Хвилини котяться, мов хвилі голубі. / Не в тому річ, не в тому річ, / Що я сказав "люблю" лише одній тобі. / Не в тім печаль, не в тім печаль, / Що цілий всесвіт був тоді в твоїх очах, / Безмежний всесвіт був тоді в твоїх очах, / Але не в тім моя печаль. // Біда не в тім, що свище вітер лютий, / Що січень на вікні малює мертві квіти, / Біда не в тім, що ти мене не любиш, / Біда, що я тебе не можу розлюбити».

³ Третій тип мелодичного розгортання у класифікації В. Кузик.

Драматизм змальованої ситуації на виконавському рівні повинен виказати душевний біль до тих психологічно гірких слів, які пролунали з уст коханої – «прощай». Драматургія виконання поступово розгортається і завершується піком драматизму, що звучить як своєрідний емоційний трагічний висновок.

Інший зразок – пісня **«Край, мій рідний край»** представляє зразок пейзажної лірики (за В. Кузик). «Край, мій рідний край» створена М. Мозговим на власні вірші.

Особливість поетичного тексту полягає у змалюванні краси рідного краю, любові до своєї рідної землі.

Автором оспівано неповторність природи (природних ландшафтів, річок та ін.), привітних людей і всього того, що вказує на неповторність його Батьківщини. Цю пісню можна назвати своєрідним гімном любові до рідної землі. Лексично-поетичне наповнення пісні апелює до засад народнопісенної традиції та відтворює «генний код» як на поетично-вербальному, так і музично-стилістичному (мелос, ритміка, семантика тембрових і ладо-гармонічних засобів):

*Там, де гори й полонини,
Де стрімкі потоки й ріки,
Де смерічок, ген, розмай,
Летить пісня на просторі
Вільна, сильна, наче море,
Про мій милий, рідний край.
І у синю даль
Понад горами лине пісня ця, -
Про чудовий край,
Чарівний край Черемоша й Прута.
Край, мій рідний край,
Пісенний край завзяття і труда,
Ти – моя любов,
Ти рідна матінко моя земля.*

На жанрово-стилістичному рівні «Край, мій рідний край» є зразком естрадної ліричної пісні з танцювальною ритмічною основою (пов'язане з оспівуванням рідних просторів). Ця пісня відноситься до тих музичних зразків, де оспівується краса наших міст, сіл, рідної землі, квітучої Батьківщини, де значне місце посідає саме створення музичних образів природи.

Музично-структурний рівень. На рівні музичної композиції дана пісня складається з двох розділів (у формі періодів) і в цілому представляє куплетну форму (заспів-приспів):

<i>вступ</i>	<i>A</i>	<i>B</i>
	<i>a+a</i>	<i>a+a1</i>
<i>4</i>	<i>4+4</i>	<i>4+4</i>

Чотиритактовий вступ, секвенційно вибудований, вводить в атмосферу національної традиції карпатського краю (в основі – народно-забарвлений мотив на словах «Дан, дана-дана», що представляє собою мелодичну лінію нисхідного поступенного напрямку; ладова перемінність).

В основі мелодичного розвитку пісні, що виконується в помірному темпі (*mf*) – опора на хвилеподібний поступенний рух. а структурному рівні в основі заспіву і приспіву – період, що складається з двох речень повторної будови.

Самобутність даної пісні, її зв'язки з народнопісенними джерелами (перетворення елементів танцювального фольклору) вдало ілюструє наступна цитата: «Хоча музична фактура лірико-пейзажних пісень і набирає нових рис (активно пульсуюча ритміка, збагачені гармонічні звучання, синкопованість, включення у супровід остинатних форм), проте головний їх художній зміст залишається міцно пов'язаним з традиціями та продовжує фольклорну лінію» [35, с. 67].

У виконавському аспекті «*Край, мій рідний край*» домінуючим є закладений у пісні патріотичний посил. Виконання слугує своєрідним запрошенням публіки і оповіддю про прекрасній «Рідний край». Головна задача виконавця – донести слухачам щире почуття любові до рідної землі. У виконанні має бути присутня натхненна окриленість, гордість і любов до рідної землі (оскільки патріотичність передбачає сміливість, мужність, тому і виконання повинно бути в відповідному ключі – сповнене сміливості, впевненості, щирості випромінюваних почуттів).

«**Зачаровані слова**» – ще один пісенний шедевр М. Мозгового, створений на вірші В. Герасимова. Це зразок естрадної ліричної пісні (інтимно-любовна лірика з танцювальною ритмічною основою). Музична стилістика пісні вдало

відтворює її образний стрій із відсутністю сюжету як такого. Особливість поетичного тексту – непряме звернення до об'єкта своєї закоханості:

*За твоїм веселим гаєм
За барвистим небокраєм
Серцю серце промовляє
Зачаровані слова.
В них до мене очі сяють,
Наче зорі із туману.
В їх вогні сніги розтануть,
Зачаровані слова.*

*Приспів:
На долині дощ іде,
Мак червоний не цвіте.
Серед ночі грім гуркоче,
Я питаю: «Де ти де?»
На долині дощ іде,
Мак червоний не цвіте.
Вірю я, моє кохання
Квітом щастя розцвіте*

*Все, що чую, все, що бачу,
Все навкруг твоєї вдачі.
І бентежить кров юначу
Весняних очей дива.
Озовися в чистім полі,
Кароока моя доле,
В серці знов сміються,
плачуть
Зачаровані слова.*

Із тексту можна зрозуміти що пора року, оспівана в пісні, – весна. Закоханість молодого юнака саме у весняну пору року та його нездатність підібрати ці самі «зачаровані слова» вказують на те, що це кохання й справді перше.

На рівні музичної композиції дана пісня складається з двох розділів (періоди) і в цілому представляє куплетну форму:

<i>вступ</i>	<i>A</i>	<i>B</i>
	<i>a+a1</i>	<i>b+b1</i>
<i>4m</i>	<i>5+5</i>	<i>4+4</i>

Чотиритакотовий вступ засобами музичної виразності апелює до імітації гри сопілки, чим відтворює явне тяжіння до засад народної інструментальної традиції (перетворення елементів танцювального фольклору – авторська позначка темпу «Пожсавлено» – та народного інструментарію). Розширення пісенної форми зумовлене введенням вокалізу у вступі (на словах «Дан, дана-дана, дан»), що впливає з музичного тематизму основної поспівки пісні і становить своєрідне доповнення до куплета. Такий композиційний прийом нерідко трапляється у багатьох сучасних естрадних піснях (див.: [43, с. 99]).

Даний зразок представляє двоперіодичний різновид куплетної форми (на відміну від одноперіодичного, із проведенням єдиного музичного матеріалу, що узагальнює образний зміст поезії і відсутністю контрастних тематичних зіставлень, для двоперіодичної структури (заспів – приспів) характерним є контрастне зіставлення приспіву і заспіву. «У заспіві розкриваються елегійні настрої, що подаються через мелодику речитативно-імпровізаційного плану і

приглушену динаміку. Приспів експресивний поривчастий, емоційно – динамізований, з імпульсивною ритмікою і форматами в каденціях» [35, с. 99].

Основою виконання даної пісні повинна бути легкість, бадьорість, сміливість, щирість, душевність, щедрість почуттів, адже оспівується велике почуття першого кохання, чистого і щирого. Обов'язково потрібно враховувати змальований образ краси рідної природи. Таким чином, у виконанні пісні повинно відчуватись те національне, що закладене в її контексті історичної генези народнопісенної творчості.

Увібравши із дитинства у природному середовищі колорит національного фольклору і формуючись професійно на засадах відстоювання національного культурного «генокоду», М.Мозговий самобутньо увиразнив усе розмаїття музично-стилістичних ознак традиційної (народної) культури у власній композиторській творчості. Музична лексика народних пісень (передовсім, виразовість та інтонаційний стрій ліричних пісень) яскраво-забарвленого регіонального колориту (*буковинський і карпатський фольклор*) стала інтонаційним словником композитора мелодиста. Завдяки цій якості в піснях митця не втрачається така важлива якість як *наспівність*, що тим самим виявляє, з одного боку, спадкоємність із національною народною піснетворчістю, в якій мелодичне першоджерело відіграє чи не найважливішу функцію. А з іншого – пояснює домінування ліричного образного строю як найбільш відповідного композиторському мисленню М.Мозгового. (В цілому, означена тенденція є досить прикметною рисою естрадного пісенного мистецтва – див. *підпункт 1.2.3*).

Так, у піснях, навіяних образами буковинської природи, свіжо звучать синкоповані коломийкові мотиви, спричиняючи характерне для композитора поєднання внутрішньої свободи і розкутості з ліричною наспівністю, синтез локально-етнічного із загальнопісенною стилістикою українських естрадних пісень.

На рівні синтезу музики і слова М.Мозговий, не порушуючи музичних засад інтонування і, водночас, збагачуючи пісню вільною ритмікою природного

мовлення, талановито застосовує засоби, що сприяють розширенню виразових можливостей пісенного жанру як такого.

Ще одна якість пісень М.Мозгового – їхня концертність, що проявляється в самобутній упізнаваності вокальної мелодії і багатому самоцінному інструментальному супроводі, що дозволяє сприймати його пісні як **синтетичний вокально-інструментальний твір**.

Спадкоємність творчих принципів Миколи Мозгового на українській сцені початку ХХІ століття проявляється у виконавській діяльності тих естрадних співаків, які дотримуються в якості творчих орієнтирів і виконавського еталону опору на наступні вирішальні позиції:

- пропагування якісного пісенного репертуару, в основі якого – не наслідування модним новітнім тенденціям в сучасній масовій культурі (невибагливість тексту, спрощеність, схематичність, однотипність музичної лексики), а критерії відповідності пісенного еталону української національної естрадної традиції, що походять від народнопісенних джерел, а також творчості видатних її представників (таких, як В.Івасюк, М.Мозговий та ін.);

- перевага україномовного пісенного репертуару;
- виконання авторських пісень (органічне поєднання виконавської та композиторської творчості);
- високий виконавський професіоналізм, помножений на тонке відчуття аудиторії та артистизм;
- перевага виступу без фонограми (наживо);
- співпраця з високопрофесійною інструментальною групою;
- використання новітніх технологій на сцені і вирішенні сценічного простору, світло-ефектів);
- природність, шляхетність, а також відкритість / довірливість як незмінні якості виконавця перед слухацьким загалом (див. про це – ост. абзац Висновків даного дослідження).

ВИСНОВКИ

Мистецьким еталоном для М.Мозгового-композитора було створення пісень на національній основі і українською мовою.

В одному із інтерв'ю, обговорюючи питання сучасного стану української естрадної пісні, пов'язаного із проблемами у репертуарі, митець зазначив: «Ця проблема була за всіх часів. Але! Зірки забувають, що мелодика має базуватись на національній основі» [35].

Якщо інакше – то тоді створюється штучна пісня-«штамп» без основи на національному «генокоді», без внутрішньої сили і краси. Пісні належить бути унікально-забарвленою (на рівні музичної стилістики і вербального першоджерела), що, в свою чергу, є запорукою професіоналізму її автора – композитора і поета. «Для того, що б писати справжнє, треба знати українську культуру, жити тут, пити нашу воду й дихати нашим повітрям. <...> А послушайте, які мелодії з Карпат Остапа Гавриша. У кожній його пісні ми відчуваємо глибокий подих народного мелосу, відчуваємо, як дзенькає гірський струмочок» [там само].

М.Мозговий – талановитий композитор-мелодист, який на етапі формування власного композиторського стилю тривалий час перебував під впливом щедрих мелодій С.Сабадаша (автора таких відомих шлягерів, як «Очі волошкові», «Марічка», «Осінь» та ін.), якого вважав своїм пісенним наставником, як і поета-земляка Івана Кутеня (див. [79]).

«Звертаючись до пісень різних композиторів, М.Мозговий, зрозуміло, мимохіть опановував їх і теоретично: аналізував розвиток інтонацій, послідовність гармоній, особливості форми тощо» (див. [там само]).

Митець «майстерно використовує потенціал музичної поліфонії, спирається на новітні здобутки симфонічної драматургії» [51, с.250].

У піснях М.Мозгового представлена багата палітра жанрових та стильових вирішень. За тематикою, крім ліричних пісень, митець написав багато пісень на патріотичну, антивоєнну тематику. Кожна з пісень є по-своєму цікавою і неповторною за музичною стилістикою, складом, естрадною ефектністю.

Пісні М.Мозгового приваблюють, насамперед, своїм яскравим національним колоритом, переосмисленими музично-виражальними засобами карпатського й буковинського фольклору. Вони є своєрідним явищем на українській естраді і не втрачають своєї привабливості дотепер.

Молоді талановиті виконавці мають за честь сьогодні виконувати твори Миколи Мозгового.

3. Рекомендовані джерела

1. Азарова Л. Г. Формування жанру естрадної вокальної музики. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Луганськ : ЛНУ, 2010. № 7 (194). Ч. I. С. 15–18.
2. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа : етнокультурологічний аспект : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Укр. ідея, 2001. 144 с.
3. Бабіч Д. Р. Формування виконавської майстерності майбутніх артистів естрадних ансамблів : Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія і методика навчання та виховання». К., 2004. 21с.
4. Баланко О.М. Сучасна українська камерно-вокальна музика як виконавський феномен : навч. посіб. Житомир : О.О. Євенок, 2018. 207 с.
5. Булат Т. Основные тенденции развития массовой песни. *Музыкальная культура украинской ССР*. Київ, 1979. С. 287- 312.
6. Вартанов А. Эстрадное искусство как средство социальной регуляции. *Эстрада: что? где? зачем?* Статьи. Интервью. Публикации / отв. ред. Е. Уварова. М. : Искусство, 1988. С. 52–74.
7. Василина И. Клавдия Шульженко. М. : Искусство, 1979. 176 с.
8. Вечірко Роман. Феномен української культури. Вітчизна. 2006. № 11–12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vitchyzna.ukrlife.org/11_12_06vech.htm
9. Вишневська І. Микола Мозговий: «Дайте мені гроші і я закип'ячу Чорне море». *Україна молода*. – 2003. – 29 липня.
10. Гайдабура О. До питання становлення та розвитку естрадного жанру в Україні : історичний екскурс. *Нова пед. думка*. 2006. № 1. С. 135–141.
11. Грица С. країнські народні пісні та дуги. К., 1996. 234 с.
12. Гнатюк І. Шлягери і пісні 1997 року. *Музичний тиждень*. 23 грудня, 1997. С. 5.
13. Гнидь Б.П. Історія вокального мистецтва : навч. посіб. Київ : Вид-но НМАУ ім. П.І. Чайковського, 1997. 320 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hnyd_Bohdan/Istoriia_vokalnoho_mystetstva.pdf?PHPSESSID=j8feuldjtgstfco0ge0h97t12 (дата звернення: 25.08.2022).
14. Гоголь Н.В. О малороссийских песнях. *Собр.соч.* : в 6 т. М., 1953. Т. 6. С. 67–74.

15. Гриценко О. Нариси Української популярної культури [Електронний ресурс] / О. Гриценко. – Режим доступу : http://culturalstudies.in.ua/knigi_11_8.php
16. Гужова Е. Николай Мозговой: «Мое жизненное кредо – жить». *Правда Украины*. 1996. 13 мая.
17. Дмитриев Ю. А. Советская эстрада. Краткий очерк истории / Ю. А. Дмитриев. М. : Знание, 1968. 77 с.
18. Донская М. Тайна загадочного жанра (150 лет на эстраде). М. : Искусство, 1990. 158 с.
19. Дрожжина Н.В. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради : автореф. дис. ...канд. мистецтвознав. : спец. 17.00.03 / Н.В.Дрожжина ; Харк. держ. ун-т мистецтв ім.І.П.Котляревського. Харків, 2008. – 16 с.
20. Дрожжина Н. В. Модели философско-эстетического осмысления массовой культуры и музыкального искусства эстрады : критика и апология. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. вузів художньо-буд. профілю України і Росії / Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. Х., 2007. Вип. 4/6. С. 30–34.
21. Дрожжина Н. В. Музыкальное искусство эстрады как социокультурный феномен. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв* : Зб. наук. пр. / За ред. Даниленка В. Я. – Харків : ХДАДМ, 2008. – Вип. 15. – С. 41–49.
22. Дрожжина Н. В. Феномен личности на эстраде : к методике анализа исполнительского имиджа (на примере творчества Эдит Пиаф). *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті* : зб. наук. пр. вузів художньо-буд. профілю України і Росії / Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. Х., 2007. Вип. 4/6. С. 30–34.
23. Желязо Е. Народный артист Украины Николай Мозговой: «В своей жизни я никогда не жалел заварки» [Електронний ресурс].
Режим доступу : <http://fakty.ua/print/56896>.
24. Зайцев В. П. Режиссура естрадних та масових видовищ: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. культури і мистец.] / В. П. Зайцев. – 2-ге вид. – К.: Дакор, 2006. – 251 с.

25. Зінченко Н. Микола Мозговий: «Усі ми діти Божі». Хрещатик. 2006. 14 квітня.
26. Івасюк М. Г. Монолог перед обличчям сина. Чернівці : Золоті литаври, 2000. – 205 с.
27. Історія української культури: навч. посіб. / О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, І. В. Грищенко; за ред. О. Ю. Павлової. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 412 с.
28. Калениченко Т. Микола Мозговий: «У мене є біла заздрість». *Вечірній Київ*. – 1998. – 20 лютого.
29. Калиниченко І. З історії української естради: короткий огляд від 50-х до сьогодення [Електронний ресурс] / І. Калиниченко. – Режим доступу : <http://uaestrada.org/archives/6875>.
30. Кармач Л. Талант Любові. *Молодь України*. – 1990. – 20 січня.
31. Каушніян Я.М. До моделі стилістики «національного» та «інтернаціонального» (на прикладі вокалізів С. Павлюченка, М. Завалішиної, О. та Р. Вороніних). *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. ст. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І.П. Котляревського. Харків, 2018. Вип. 13. С. 141-153. URL:
http://num.kharkiv.ua/aspekty/vypusk13/%D0%9A%D0%B0%D1%83%D1%88%D0%BD%D1%8F%D0%BD%20%D0%AF._141-153%D1%81.pdf
32. Кияновська Л.О. Галицька музична культура XIX-XX ст. : навч. посібник / Л.О.Кияновська. Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 424 с.
33. Колубаєв О.Л. Галицька популярна пісня в процесі еволюції регіональної традиції естрадно-музичного мистецтва : автореф. дис. ...канд. мистецтвознав. : спец. 17.00.03 – Музичне мистецтво; Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника. Івано-Франківськ, 2014. 17 с.
34. Корній Л. «Червона рута» – школа національної поп-музики. *Голос України*. 27 січня, 1996. С. 3.
35. Кузик В. Українська радянська лірична пісня. К. : Наукова думка, 1980. 105 с.

36. Левчук Я. Масова музика як соціалізуючий чинник молодіжних субкультур України : автореф.дис. ...канд. мистецтвознав. : спец. 26.00.01. Теорія та історія культури / Я.М.Левчук ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. К., 2010. 16 с.
37. Малишев Ю. Солоспів: нариси та нотатки про українську вокальну лірику. К. : Музична Україна, 1968. – 219 с.
38. Мозгова О.М. Поетика пісенної творчості Миколи Мозгового. *Культура і Сучасність* : альманах. К. : Міленіум, 2011. № 2. С.249–253.
39. Мозговий Микола: «Моя стихія творчість, а не дипломатія». *Демократична Україна*. 2004. 13 серпня.
40. Мозговий М.П. Дозвілля і шоу-бізнес. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: „Духовна культура як домінанта українського життєтворення”, 22-23 грудня 2005 р. Ч.П. К., 2005. С. 110–113.
41. Мозговий М.П. Тенденції становлення українського естрадного мистецтва. Зб. наук. праць: *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка*. Вип. 4. Луганськ, 2005. С. 197–203.
42. Мозговий М.П. Українська естрадна пісня 60-80-х років ХХ століття: Зб. наук. праць: *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Вип. 10. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Рівне, 2005. С. 45–49.
43. Мозговий М.П. Українська пісенна естрада в умовах ринкових відносин: зб. наук. праць / Державна академія керівних кадрів: *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Вип.ХУ. К., 2005. С. 185–190.
44. Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / М. П. Мозговий ; КНУКІМ. – К., 2007. – 16 с.
45. Музична естрада : словник [уклад. В. М. Откидач]. Харків : Харк. обл. центр нар. творчості, 2004. 444 с.
46. Откидач В.М. Естрадний спів: метод. рек. для керівників і виконавців. Харків : Атос, 2009. 123 с.
47. Нариси української популярної культури [ред.-упорядник О.Гриценко]. К. : Уцкд, 1998. 760 с.

48. Никуленко Т. Николай Мозговой: «Я искренний патриот Украины и крайне возмущен тем, что человек из чужого лагеря делает мне праздник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bulvar.com.ua/arch/2005/484-5/4200a5a4c2400/view_print/
49. Плахотнюк В. Етномистецькі виміри популярної музичної культури в Україні другої половини ХХ століття : автореф.дис. ... канд. мистецтвознав. : спец. 26.00.01 – Теорія та історія культури. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. К., 2010. 19 с.
50. Поліщук Т. Микола Мозговий. *День*. 2008. 21 березня.
51. Поплавський М. М. Антологія сучасної української естради. К. : Преса України, 2004. 415 с.
52. Попович Н. Естрадно-музичне мистецтво – виховний вплив та поліфункціональність. *Проблеми гуманізму і освіти*. Вінниця, 2002. Т. 1. С. 241–245.
53. Прохорова Л. В. Українська естрадна вокальна школа : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. культури і мистецтва III – IV рівнів акредитації / Л.В.Прохорова. Вид. 2. Вінниця : Нова книга, 2006. 384 с.
54. Романко В. Джаз у музичній культурі України: соціокультурна та музикознавча інтерпретації : автореф. дис. ...канд. мист-ва : спец. 17.00.03 – Музичне мистецтво. К., 2001. 20 с.
55. Рябуха Т. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради: дис. канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – муз. мист-во. ХНУМ ім. І.П.Котляревського. Харків, 2017. 203 с.
56. Свещинська Н.М. Музичний простір ХХ століття. *Мистецтво та освіта*. 2007. №2. С. 22–25.
57. Сікорська І. Мозговий Микола Петрович. *Українська музична енциклопедія*. – Т.3. Київ : НАН України ; ІМФЕ ім.М.Рильського, 2011. С. 452.
58. Токарєв Ю. Насамперед митець, а не галабурдник. *Культура і життя*. 1997. 17 вересня.
59. Тормахова В.М. Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез : автореф.дис. ...канд. мистецтвознав. : спец. 17.00.03. Нац. муз. акад. України ім.П.І. Чайковського. К., 2007. 17 с.

60. Українська музична енциклопедія. Т.2. Київ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Рильського, 2008. – 664 с.
61. Українська та зарубіжна культура: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Р. М. Вечірко та ін. К. : КНЕУ, 2003. С. 49-69. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://6201.org.ua/files/1/ukr_tar_kulultura.zip
62. Устименко-Косоріч О. Масова музика як атрибут молодіжної культури середини ХХ століття : автореф.дис. ...канд. мистецтвознав. : спец. 26.00.01 – Теорія та історія культури. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. К., 2008. 19 с.
63. Хланта Іван. Співаночки мої милі. Ужгород. ТВ «Патент», 2020. 824 с.
64. Чернікова С. В. Генеза естрадного вокально-ансамблевого виконавства та шляхи його професіоналізації : автореф. дис... канд. наук : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво. Харків, 2008. 21 с.
65. Шехтман Г. М. Ретроспектива естрадно-вокального виконавства ХХ століття (на матеріалі українсько-російської та німецької традицій) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 – Муз. мистец. Харків, 2011. 16 с.

ДОДАТКИ

Мапа етнографічних зон України

Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів освіти денної форми навчання з навчальної дисципліни «Сольний спів», першого освітньо-професійного рівня вищої освіти галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 026 / автор-уклад. М.І.Маркович. Харків: ХНУМ ім. І.П. Котляревського, 2023. 27 с.

Укладач: М.І.Маркович.